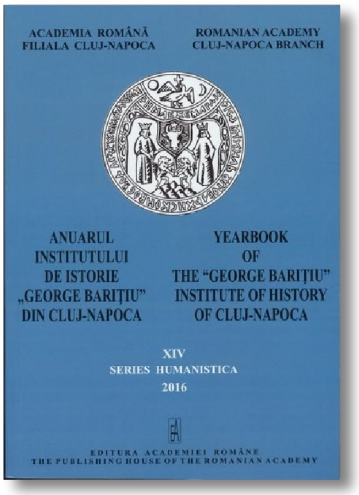

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Pădureni – un experiment neoliberal

Andrei-Sorin Herța

How to cite this article:
Herța, Andrei-Sorin (2016) *Pădureni – un experiment neoliberal*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 14, pp. 53–71. DOI: 10.5281/zenodo.22966511

© 2016: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

PĂDURENI – UN EXPERIMENT NEOLIBERAL

Andrei-Sorin Herța

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială

Abstract. *PĂDURENI – A NEOLIBERAL EXPERIMENT. This paper is based on the ethnographic research of a mountain rural community, which between 1997 and 2012, in the context of timber trade liberalization and the global economic integration of Romania, has known a substantial economic and social transformation. This site's particularities make possible a close observation of the processes that take place under conditions of a free market economy and a minimal state. I will show from a historical perspective how these conditions, along with a global system of work organization that makes work possible only in dependent relation to capital, produce a profound social stratification and inequality. I will also present ways in which individuals internalize and accept the justificatory discourse of this organization system, as well as their indignation, the critique they produce, and the resistance practices they adopt.*

On the other hand, this paper refutes the apprehension of the Romanian neoliberalism as a Western borrowed system, institutionally implemented, and imitated at organizational level, arguing instead that it emerged by itself in novel ways, at the level of individual actions and shared beliefs, due to Romania's opening to global economic system, and under the structuring power of this system.

Key words: *liberalization, labour, entrepreneurship, capital, timber industry.*

INTRODUCERE

Evoluția capitalismului după 1989 în fostul bloc comunist a fost strâns asociată cu economia informală sau activitățile ilegale. Fie că a fost explicată prin absența unei acumulări originale de capital (Böröcz, 2000), fie prin persistența unei tradiții conturate în timpul „economiei de penurie" comuniste (Neef, 2002), în noua configurație avem de a face cu o proliferare a activităților informale caracterizate de aproprierea privată a bunurilor colective. În teoriile economice ortodoxe care contribuie la doctrina neoliberală, activitatea informală este văzută ca o etapă temporară în procesul de modernizare şi în maturizarea sistemului capitalist (Wallace, Haerpfer & Latcheva, 2004). În general asociată cu precaritatea şi periferia, pentru unii adepți ai economiei ortodoxe, activitatea informală are atât valențe negative, cât şi

pozitive, fiind percepută uneori drept complementară economiei formale, cele două sfere consolidându-se reciproc, iar uneori ca „o practică de rezistență la reglementarea supra-excesivă şi corupția statului" (Williams & Round, 2007, p. 438).

O literatură critică asupra devenirii şi maturizării sistemului neoliberal în România, şi în general în Europa Centrală şi de Est, a fost produsă din interiorul unei „enclave epistemice" auto-orientalizatoare, în care istoria este atribuită Vestului, în timp ce Estul este obscurat în cursul „normal" al istoriei (Petrovici, 2015). În contrapondere, există şi studii, în mare parte informate de „noua sociologie economică" (Granovetter, 2005), care elaborează pe marginea conceptului polanyian de „încastrare socială", afirmând că relațiile economice dintre diferite entități (indivizi, organizații, partide politice) sunt structurate de relațiile sociale existente, precum şi de structurile sociale mai largi în care aceste relații au loc. Dar, în mare parte, aceste abordări au adoptat o perspectivă neo-instituționalistă (Ban, 2014) sau s-au axat pe mediul urban (Petrovici & Simionca, 2011; Simionca, 2012).

Mediul rural românesc apare la nivel supralocal ca rezervă de forță de muncă pentru oraşele industriale, loc de origine în contextul migrației sau spațiu al agriculturii de subzistență. Fără a pune la îndoială aceste realități, îmi propun doar să atrag atenția asupra faptului că această perspectivă limitată contribuie la o exoticizare a acestui spațiu, întărită şi de discursul „mainstream" al înapoierii. Lumea satului nu pare a fi conectată la sistemul neoliberal ca formă de „guvernamentalitate" prin care indivizii sunt „subiectivați" (Foucault, 2004/2008). Luând ca studiu de caz o comunitate rurală care între anii 1997 şi 2012 a cunoscut o intensă activitate informală, voi reliefa câteva efecte specifice sistemului neoliberal, precum inegalitatea socială, subordonarea muncii şi subiectivarea indivizilor, într-un context care îndeplineşte condițiile de bază ale acestuia, respectiv economie liberă de piață şi muncă slab reglementată.

METODOLOGIE

Acest articol apare în urma cercetării etnografice pe care am întreprins-o în anii 2011-2012, în comuna Pădureni, o localitate montană din Transilvania, în care pădurea, fie ca resursă economică, fie ca mijloc de apărare sau piedică în dezvoltarea altor domenii economice, a jucat un rol semnificativ în viața socială a comunității, de la înființarea acesteia şi până astăzi. Cea mai mare parte a datelor au fost culese în urma observației participative pe care am întreprins-o ca muncitor activ în procesul de exploatare şi prelucrare a lemnului. Inițial am fost atent la relațiile „în" producție şi „de" producție (Burawoy, 1985, p. 29-32) în cadrul acestui proces aparținător economiei informale. Pe măsură ce am înaintat în cercetare mi-a fost tot mai clar că relațiile de muncă observate nu pot fi explicate exclusiv în decupajul temporal corespondent perioadei în care realizam cercetarea, ci s-au constituit istoric într-un context particular, în lumina căruia devin mai pline

de sens. Spre finalul cercetării am încercat să verific şi să organizez informaţiile bogate pe care le-am cules prin numeroasele discuţii informale la care am participat sau asistat, realizând în acest sens o serie de interviuri mai direcţionate şi specifice cu persoane pe care în timpul cercetării le-am identificat ca fiind importante pentru demersul meu şi la care am obţinut acces, respectiv doi angajaţi silvici, şase muncitori şi doi patroni din industria lemnului.

Dat fiind caracterul sensibil al datelor pe care le-am cules şi al proceselor la care am asistat şi în care am fost implicat ca parte a demersului etnografic, pe toată durata cercetării nu am efectuat înregistrări digitale sau analogice, doar transcrieri şi însemnări personale pe suport fizic. O excepţie este un interviu de mai mare întindere (nouă ore), realizat în două etape, pentru care am obţinut consimţământul informat al respondentului de a fi înregistrat pe suport digital. În urma acestui ultim interviu am reconstruit traseul istoric personal al respondentului şi al familiei sale: Unchiu, un tâmplar din localitate, care fără a fi reprezentativ pentru comunitatea studiată, ajută, prin contrast, la înţelegerea proceselor discutate. Astfel, textul va fi construit în manieră narativă, plecând de la istoria personală a lui Unchiu, care se va întrepătrunde cu studiul de caz al comunităţii din care face parte, iar prezentarea datelor se va face în ordinea lor cronologică, în sensul invers al ordinii în care au fost culese. Din considerente de etică a cercetării, toate datele au fost anonimizate, folosind pseudonime şi eliminând pe cât posibil referinţele care ar putea conduce la identificarea localităţii sau a actorilor sociali care fac parte din acest studiu.

DIN TATĂ ÎN FIU

Ion H., bunicul lui Unchiu, era dintr-un sat de şes, la vreo 40 de kilometri de Pădureni. Făcea şindrile [*draniţi*] pe care le vindea în satele din jur, de-a lungul a 80-100 de kilometri. Pleca de acasă cu căruţa plină cu *draniţi*, le vindea în satele de munte şi se întorcea cu căruţa plină cu lemne pentru *draniţi*. Într-un astfel de drum lung, odată, s-a întors dintr-un sat din Maramureş nu doar cu lemne, ci şi cu o nevastă, Ileana, şi s-au stabilit amândoi în Pădureni, lăsând pământurile fertile de acasă, aride pentru meşteşugul lui, şi aşezându-se la umbra brazilor care îi erau pâine. Se întâmpla prin 1920.

Mai târziu, fiul său cel mare şi năzdrăvan, Ion (doar era primul său fiu), întors din război, s-a căsătorit şi el, la început de eră muncitorească, şi, pentru a-şi întreţine familia, a trebuit să muncească. Dar, spre deosebire de fratele mai mic care s-a angajat la CFR sau alţii, care s-au angajat la UIL (Unităţi de Industrializare a Lemnului - fabricile de cherestea) sau la IFET (Intreprinderea Forestieră de Exploatare şi Transport), el, veşnicul potrivnic sistemului, a preferat să muncească ce şi unde îl tăia capul sau, mai exact, unde tăia el, căci fura lemn din pădurea statului pe care îl vindea sătenilor care doreau să îşi construiască acareturi sau chiar case, fără ştiinţa Consiliului Popular, ori pur şi simplu pentru foc.

Fiul său cel mare, fratele lui Unchiu, bineînțeles tot Ion, de mic copil trebuia să ducă vacile la păscut şi, mai ales, caii. Spun mai ales, pentru că pentru un băiat de 10 ani calul este o adevărată satisfacție. Când îl duci la păscut abia aştepți să ieşi pe poartă, să ajungi destul de departe pentru a nu te mai vedea tatăl şi să te urci pe un gard, iar de aici direct pe cal, mânându-l la trap cu pumnii încleştați în coama lui. Copiii învață de foarte mici, urmărindu-şi tații, toate comenzile, pe care le repetă jucându-se cu alți copii „de-a calul". Mai apoi învață să domine calul, să-l facă ascultător şi, când sunt destul de mari, pe la 14-15 ani, îşi însoțesc tatăl la pădure. Fiind un ajutor din ce în ce mai experimentat, fiul ajunge să se cunoască şi el cu pădurarii, învață cum să se ferească de ei, cum să interacționeze cu ei, până ce într-o zi decide că „bătrâne, vezi că mâine îmi trebuie mie caii, caută-ți ceva de lucru pe acasă!" La fel şi Ion-fiul, de la 14 ani şi până astăzi, nu face altceva decât să tragă lemne cu calul din pădure.

Unchiu, fiind al doilea băiat, deci nu în mod necesar indispensabil, a avut o soartă diferită. Oricum, el de mic era mai „mămos", cum îi place să se alinte. Într-o zi au venit nişte „domni mari" de la Cluj, căutători de talente, au văzut că are o foarte bună ureche muzicală şi, cu toată rezistența tatălui la insistențele mamei, l-au luat până la urmă la Cluj, aruncându-l după zidurile reci ale Bisericii Franciscane transformată în şcoală de muzică. Îl lăsăm acum pe Unchiu să treacă prin toate peripețiile sale, de la Cluj la Baia Mare, de la Băile Herculane la Reşița şi din Serbia în Ungaria, unde, după „căderea granițelor", făcea negoț cu lucruri despre care nu îşi imaginase vreodată că ar avea vreo valoare în sine, nu doar valoare bănească, şi ne întoarcem în Pădureni să vedem cum se transformă satul în aşteptarea întoarcerii lui.

TRANSFORMĂRI

Fiind o comună montană, Pădureni nu a fost niciodată colectivizată, însă fondul forestier, reprezentând aproximativ 85% din suprafața localității, a fost naționalizat, trecând în proprietatea statului, care, prin Regia Națională a Pădurilor, a modernizat administrarea şi exploatarea acestuia, după 1975 realizându-se pentru prima dată un echilibru între tăierea şi regenerarea pădurilor (Chiriță & Donița, 1981). După 1991, sub deviza „retrocedării", începe un lung proces de constituire a unor noi forme de proprietate forestieră (Herța, 2014), dar cadrul legal privind exploatarea lemnului nu s-a schimbat semnificativ, aceasta neputându-se face decât în regim silvic, adică sub supravegherea şi condiționarea aceleiaşi RNP, redenumită RNP „Romsilva".

Dar indiferent de regimul silvic şi forma de proprietate a pădurii, aşa cum a făcut Ion-tatăl, aşa cum face Ion-fiul, aşa cum face şi fiul fiului, bineînțeles tot Ion, tăietorii de lemne taie în continuare. Crucială a fost însă o altă măsură a statului proaspăt capitalist: liberalizarea comerțului cu lemn, care a schimbat în mod fundamental volumul şi relațiile de producție. Dacă Ionii de dinainte de 1990

satisfăceau nevoia de lemn ce depăşea maximumul obţinut în mod legal de la stat a localnicilor, Ionii din a doua jumătate a anilor 1990 au aflat că nu o să aibă niciodată cai destul de puternici încât să satisfacă vreodată nevoia de lemn a depozitelor şi fabricilor de cherestea private şi a celor de stat, încă neprivatizate, dar în concurenţă cu primele, şi asta chiar dacă acum, odată cu desfiinţarea IFET-ului, Ionii se înmulţesc.

Comerţul liber cu lemn înseamnă că nu există nicio limită în tranzacţionarea şi transportul acestuia, atâta timp cât i se poate dovedi proveniența. Şi astfel începe goana după acte, iar diversele căi de procurare a lor nu sunt egalate decât de ingeniozitatea şi relaţiile hoţului de lemne. Nevoia de lemn a fabricilor de cherestea nu putea fi satisfăcută de ţăranii cu cai şi drujbe Ural (drujbă de fabricaţie rusească, foarte grea şi puţin mobilă, singura disponibilă înainte de importurile de Husqvarna şi Stihl), pentru că acestea nu puteau împlini nevoia de cherestea a Chinei (şi nu numai), după ce Rusia, principalul ei furnizor, impune măsuri ce limitează exportul de lemn (Simeone, 2012), iar China este pusă în situaţia de a-şi trimite vapoarele pe Marea Neagră mai spre vest, la Constanţa.

Situaţia este foarte repede speculată atât de transportatorii cu tiruri şi camioane ce se duc tot mai înspre nord în căutarea cherestelei, cât şi de micii întreprinzători care încep să îşi procure gatere şi să prelucreze cantităţi mici de lemn (mici în comparaţie cu procesările realizate de fabricile de cherestea). Gaterele iau foarte repede amploare, mai ales că lemnul rotund adus din pădure doar până la gater, de cele mai multe ori noaptea, scapă în mod sigur de controale, întrucât poliţistul din sat sau pădurarul este adesea prieten cu proprietarul gaterului (căci nu oricine îşi putea cumpăra un gater, fiind destul de scump, şi, dacă nu ar fi ştiut dinainte că nu are probleme cu autorităţile la nivel de comună, nici nu l-ar fi cumpărat). Un patron de gater mi-a spus că în anii 1996-1997, atunci când au apărut primele gatere, nu era niciun control, din partea nimănui. Lemnele veneau la gater în continuu şi gaterul tăia fără întrerupere, 24 de ore din 24, fără niciun standard de calitate. Important era să debitezi cât mai mult lemn, pentru că era evident că o să vină timpul când lucrurile nu o să mai stea la fel.

Exploatarea şi prelucrarea lemnului deveniseră activităţi foarte profitabile, dar nu în mod egal pentru toată lumea. Lemnul poate fi debitat din proprietatea personală, cu aprobarea Ocolului Silvic, şi în plus, fiecare familie primeşte o cotă stabilită anual (în jur de 5 metri cubi) din pădurea comunală. Cum nu toată lumea are mijloacele necesare pentru exploatarea lemnului, cei mai bătrâni şi cei care nu au cai nu pot decât să închirieze un cal sau să vândă bonul pentru lemn direct proprietarului de cal pentru propria-i folosinţă. În funcţie de amplasamentul lemnului în pădure, bonurile pentru aceeaşi cantitate de lemn pot avea valoare diferită, astfel că cei cinci metri cubi de lemn primiţi de la Primărie pot fi mai scumpi sau mai ieftini, în funcţie de relaţiile pe care le ai cu primarul şi personalul silvic. Mai departe, posesorii de cai pot să aducă lemnul până în drum şi să îl vândă la un transportator cu camion sau la un gater, ori pot să îl valorifice ei înşişi, dacă au un gater.

Exploatarea pădurilor presupune astfel mai multe etape şi, cu cât se trece prin mai multe, cu atât veniturile sunt mai mari. În cele din urmă, procesul de exploatare şi prelucrare devine tot mai specializat, pentru că nu toată lumea are resursele necesare pentru a trece prin toate aceste etape şi pentru că numărul gaterelor ajunge la un nivel de saturație, astfel încât un nou gater nu ar mai fi profitabil pentru că celelalte reuşesc să acopere toată oferta de lemn şi este greu să mai intri în competiție cu *patronii* actuali, care deja şi-au stabilit o largă rețea de relații.

Posesorii de cai cumpără un bon, să zicem pentru 5 mc de lemn; la prețul metrului cub de lemn pe picior (înainte de a fi tăiat) se adaugă costurile de tăiere, curățare, *corhănit* (alunecare controlată a buşteanului din locul tăierii până într-o rampă secundară), transport, astfel că, până ce ajunge în rampă, prețul lui se dublează. Pe lângă aceasta, la înțelegere cu pădurarul, pe un bon de 5 mc de lemn, de obicei se scot în rampă 7-8 mc. Bineînțeles, cei 2-3 mc de lemn fără acoperire nu se vând la acelaşi preț cu lemnul cu acte, dar diferența nu este foarte mare. Pentru a merge lucrul mai uşor şi pentru a putea exploata animalul la maximum, posesorul de cal îşi mai ia cu el unu-doi oameni pe care îi plăteşte cu ziua.

Dintre posesorii de cai, unii au şi gater. Ei nu vând lemnul, îl prelucrează singuri şi, dacă au făcut un transport de lemn până la gater fără să fi fost observat, pe acelaşi bon mai pot să facă un transport, aşa că ei continuă să lucreze cu calul, la gater angajând alți oameni pe care îi plătesc tot cu ziua. În plus, gaterul fiind capabil să debiteze, dacă merge 24 de ore din 24, în jur de 30 mc de lemn pe zi, ei mai cumpără lemn şi de la alți posesori de cai. Prețul lemnului odată ajuns la gater, după ce este prelucrat şi se scad pierderile, aproape se triplează. Recapitulând, vedem cum prețul lemnului pe picior, la care adăugăm munca animalului, se dublează, iar acest preț dublat, la care adăugăm munca maşinii, se triplează.

„CĂMĂŞILE DE BLUGI”

Dată fiind acea stare de confuzie şi haos din anii 1990, niciun proprietar de gater nu îndeplinea condițiile legale de funcționare, nu avea firmă, nu emitea facturi. Dintre aceştia, câțiva, foarte puțini, renunță la profitul pe termen scurt pe care îl puteau obține uşor din munca cu calul şi încep să investească, mai degrabă, în relații la un nivel peste cel local. Poartă cămaşă de blugi descheiată la gât, pentru a se vedea lanțul din aur turcesc, îşi pun ochelari de soare tip aviator, îşi lasă mustață, îşi piaptănă părul pe spate şi îşi înființează firme. În scurt timp, transportatorii nu mai pot prelua marfă fără factură, astfel că marfa gateriştilor care nu au renunțat la cai va trebui să treacă prin mâna patronilor cu firmă, de acum deveniți exclusiv oameni de afaceri.

Aceasta este perioada în care se întoarce Unchiu în Pădureni. Ce putea să facă acum un bărbat de 40 de ani, prins atât de târziu în acest proces, fără bani, fără cal, fără relații? Dar nu era singurul fără resurse, căci în Pădureni mai existau mulți care nu au depăşit de la început acea primă etapă din exploatarea lemnului. Aceşti

oameni care nu puteau exploata nici animalul, nici maşina şi care nu au o reţea de relaţii nu puteau decât să ofere spre exploatare cu propria lor forţă de muncă. Să îi numim, de aceea, muncitori şi, pentru a-i deosebi de muncitorii din sectorul formal, cu contract şi protecţie socială, îi vom numi muncitori informali. Şi munca lor s-a specializat, deşi, pentru că nu necesită resurse extrinseci, mobilitatea între aceste specializări este mult mai mare. Lucrează ca zilieri, în pădure, la gater sau la încărcat şi descărcat, fiind plătiţi aici cu ora. La o primă impresie, am putea spune că pentru moment situaţia lor este mai bună decât a muncitorilor din sectorul formal, dat fiind faptul că veniturile lor nu sunt taxate şi impozitate, că îşi primesc în mână salariul brut şi nu sunt subremuneraţi, pentru că au mândria de a nu-şi subaprecia valoarea. „Eu nu lucrez pe nasturi!", mi-a spus foarte expresiv odată un muncitor. Dar tocmai această mândrie contribuie la un mecanism ce împiedică o mai mare acumulare de bogăţie, pentru că activitatea lor este neregulată. Astfel, în ansamblu, veniturile lor nu depăşesc semnificativ veniturile celor din sectorul formal.

Noii antreprenori, „mustăţile" sau „cămăşile de blugi", cum i-am putea numi într-o notă ironică, observă discrepanţa dintre avântul capitalist spre acumulare şi moravurile moştenite din vremurile trecute, ale angajatului ce munceşte pentru altul, fie el stat sau patron, moravurile de tipul „ziua trece, banii vin". Antreprenorul raţional simte pe pielea lui cum predispoziţiile emoţionale ale angajatului îi dau calculele peste cap, tăind astăzi 15 mc, mâine 7 şi poimâine 20. Aşa că îl atrage şi pe angajat în lumea lui raţională, plătindu-l în acord, cu o anumită sumă la metrul cub de lemn tăiat, astfel că, dacă acesta, când e plecat patronul, în loc să taie un lemn se aşază în fund şi bea o bere, berea nu îl mai costă 10 000 de lei[1], ci îl costă 70 000, preţ pe care nu şi-l permite.

ATELIERUL

Unchiu cunoaşte un astfel de patron, pe Boieru, prieten din copilărie, şi lucrează la el. Taie lemne la gater, împreună cu V., şi primesc 120 000 lei pentru metrul cub de lemn tăiat. La un calcul superficial, le-a ieşit că ei câştigă aproximativ 8-900 000 lei pe zi (ceea ce nu era puţin), iar Boieru, care nu mişcă niciun deget, câştigă cam 3-4 000 000. Astfel că, într-o zi, îmi povesteşte Unchiu:

> Zice V. către mine: mă [Unchiule], de ce să îl facem noi pe ăsta [bogat]? Hai să facem noi ceva. Bine, zic, hai să facem, dar ce? Uite, zic, eu am mai lucrat la strung, el îmi zice că mai are pe la Timişoara ceva motoare rămase de la fabrica de ciorapi, şi aşa ne-am pus pe treabă, am împrumutat masa asta de abric de la S., care după aia i-am şi cumpărat-o...

[1] La 1 iulie 2005, leul a fost denominat, astfel că 10 000 de lei vechi (ROL) devin 1 leu nou (RON). Fiind vorba de o perioadă anterioară şi, pentru că la momentul luării interviurilor (2011-2012), în vorbirea curentă, încă se folosea leul vechi, preţurile sunt exprimate în ROL. De asemenea, conversia automată în RON nu este recomandată fără a se ţine seama de inflaţie.

Unchiu şi V. şi-au încropit un atelier de tâmplărie în *şura* şi *şoprul* lui Unchiu, care de mult nu mai erau folosite. La început nu au făcut decât experimente, niciunul dintre ei nemaifăcând vreodată tâmplărie. Au învățat pe parcurs şi vindeau produsele foarte ieftin, pentru că, oricum, la început nu erau perfecte. În Pădureni mai erau tâmplari doi bătrâni, care nu prea mai lucrau, şi fiii unuia dintre ei, care îi continuau meseria. V. şi Unchiu aveau însă experiența orașului, experiența străinătății şi un teanc mare de reviste germane de mobilă. După ce au învățat lucruri elementare în tâmplărie, au început să experimenteze diverse corpuri de mobilier din reviste, cu un design modern, să le îmbine, să creeze obiecte cum nu se mai văzuseră până atunci în Pădureni. Şi începeau să le facă chiar foarte bine.

În Pădureni tocmai se ridicase o clasă de antreprenori, care porniseră să facă mulți bani şi să îşi construiască noi case, mai mari, în stil diferit, pentru că nu mai puteau să aibă *şatră* sau *verandă*, nici un acoperiş simplu, fără o semi-mansardă, un fel de balcon în acoperiş. Noile case trebuiau mobilate pe măsura stilului modern în care erau construite şi pe măsura caracterului „vizionar" al antreprenorului, care se diferența tot mai mult de „țărănimea" locului.

Mobila pe care o făceau Unchiu şi V. era inovativă şi tot mai căutată, cel puțin la nivelul comunei. Venea câte un om şi zicea că vrea şi el un anumit corp, cum văzuse că i-au mai făcut cuiva. Atunci ei îl întrebau unde vrea să îl pună, pentru ce vrea să îl folosească, ce alte corpuri mai are în camera respectivă, mergeau la el acasă, măsurau şi îi desenau pe o foaie câteva modele care i s-ar potrivi cel mai bine, dintre care clientul îşi alegea unul. Pentru ei, fiecare obiect pe care îl făceau era o nouă reclamă, şi după aceea toți îl voiau, dar fiecare primea altceva, mult mai potrivit pentru el. Toate obiectele de mobilier erau personalizate.

Când obiectul era gata, venea clientul şi zicea: „Cât mă costă?" Aici V. şi Unchiu intrau în încurcătură. Obiectele asemănătoare din magazine costau foarte mult, ei înşişi considerau prețurile exagerate. Se puneau în locul cumpărătorului, dar nu în locul patronului-cumpărător, ajungând la a spune: „nu pot să iau pielea de pe om." Altcineva nu mai făcea astfel de obiecte, deci nu aveau cu ce să compare. De obicei, toate lucrările se realizau cu materialul clientului, pentru că ei nu aveau lemn, în schimb clienții da, astfel că au ajuns să calculeze valoarea obiectului în munca depusă pentru realizarea lui, măsurată în timp. Iar pentru aceasta făceau comparație cu munca pe care o desfăşuraseră înainte la gater. Dacă împreună câştigau la gater într-o zi 1.800.000 de lei şi acum făceau un dulap în două zile, vindeau dulapul cu 3.600.000 lei. Câştigurile lor erau astfel mai mici decât la gater, pentru că mai trebuiau să plătească curentul, uzura sculelor. Satisfacția era, însă, foarte mare: de la ritualul cafelei de dimineață, savurată în tihnă, atmosfera relaxată din atelier, până la satisfacția supremă, „opera de creație" ieşită din mâinile lor, o minunăție de obiect de mobilier, unic, modern, parcă decupat dintr-o revistă nemțească, pe care îl admiri şi nu îți vine să crezi că tu l-ai făcut.

„JOCUL PUTERII”

În timp ce aceşti doi oameni onești continuă să muncească într-un mod imaginativ, ce îl face plăcut şi oferă satisfacții mai presus de cele materiale, „cămăşile de blugi” acumulează tot mai mult capital, pe care îl investesc în tehnologie, cumpără drujbe, TAF-uri (tractor articulat forestier), angajează tot mai mulți oameni. TAF-ul schimbă foarte mult raporturile dintre actorii sociali, pentru că înlocuieşte cu succes mulți cai şi oameni. Calul devine din ce în ce mai puțin important în exploatarea lemnului, fiind folosit doar pentru producția proprie de lemn de foc sau în locuri foarte izolate, în care TAF-ul nu poate intra. Pătura socială intermediară dintre muncitorul informal şi marele patron dispare şi, la fel, şi majoritatea gaterelor fără acoperire juridică. Comunitatea devine polarizată, creându-se o mare discrepanță între cei câțiva patroni şi personalități mai importante ale comunei şi ceilalți locuitori. „Marii patroni” din comună închiriază, împreună sau pe cont propriu, buldozere care fac drumuri prin munți, facilitând accesul TAF-urilor. Lemnul nu se mai exploatează ca înainte, când se tăia un lemn aici, altul la 10 metri, şi se acoperea cioata, astfel că nu ştia nimeni că a fost cândva un copac acolo. Acum se rad parcele întregi de pădure, dintr-un capăt în celălalt.

Procesul de exploatare forestieră angrenează majoritatea bărbaților din localitate, în diferite poziții şi etape. Întreaga activitate economică a muncitorilor este coordonată direct de un patron, între el şi muncitor neexistând alte trepte ierarhice. Conform datelor publice preluate de la Ministerul Finanțelor, Oficiul Național al Registrului Comerțului şi Portalul Instanțelor, în Pădureni funcționează treisprezece firme, toate înființate după 2000, care au ca domeniu de activitate conform codului CAEN (Clasificarea activităților din economia națională) tăierea şi rindeluirea lemnului. Din aceste firme, în anul 2010, doar şase înregistrau profit, şase activând în pierdere şi una având balanța între venituri şi cheltuieli zero.

Tabelul 1

Firmele prelucrătoare de lemn din Pădureni în 2010

Firma	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
Profit net	558957	281565	178788	114776	33135	21189	0	0	0	0	0	0	0
Pierdere netă	0	0	0	0	0	0	0	23	7519	8919	10478	21399	41900
Angajați	17	15	6	17	3	1	0	0	1	2	7	1	1
Anul înființării	2002	2003	2004	2001	2006	2003	2005	2004	2005	2002	2003	2000	2000

Mai dezvoltate sunt firmele A, B, C şi D, care au câte două sau trei gatere, utilaje grele (TAF-uri, camioane cu graifere) şi chiar tiruri pentru transportul mărfii. Aceste patru firme au încheiat contracte convenabile şi de lungă durată cu câțiva clienți, având astfel o activitate previzibilă şi o situație confortabilă; de asemenea, ele sunt singurele firme care au angajați permanenți, chiar dacă nu toți

angajații lor sunt înregistrați oficial (de exemplu, firma A are trei banzicuri care funcționează în continuu, în două schimburi a câte douăsprezece ore, având şaisprezece angajați permanenți la banzicuri şi zece-cincisprezece angajați în pădure). Patronii celorlalte firme au de asemenea unii clienți fideli, fără a fi, însă, într-o relație contractuală cu aceştia. Majoritatea însă nu dispun de mijloace de transport al mărfii, clienții lor fiind transportatori, adică intermediari, astfel încât afacerile lor sunt mai puțin profitabile. În schimb, activitatea lor informală este mai intensă. În negocierea unei tranzacții (obiectul ei vizând prețul standard al mărfii, timpul de execuție, calitatea acesteia şi cantitatea de marfă fără factură proporțional la marfa înregistrată), patronul este interesat să vândă cât mai multă marfă neînregistrată fiscal, în timp ce transportatorul încearcă să diminueze cât mai mult riscul ce îl implică transportarea acesteia.

Patronii firmelor A, B, C şi D dispun de un capital semnificativ şi preferă să evite riscurile pe care le implică evaziunea fiscală, ceea ce le conferă şi un avantaj în „jocul de putere" dintre patroni. Între aceştia există o competiție pentru accesul la cele mai bune partizi de lemn destinate exploatării, acces ce se face pe bază de licitație organizată de Ocolul Silvic, dar mai există, în acelaşi timp, şi interesul tuturor de a menține prețul licitației cât mai scăzut. De asemenea, pot exista interese comune în ce priveşte construirea ilegală de drumuri în munți pentru a facilita accesul la lemn. Patronii se află, astfel, într-o permanentă negociere, formând alianțe între ei, chiar alianțe politice, patronii devenind membri tot mai activi în Consiliul local. În acest „joc al puterii" se folosesc relații atât la nivel local, cât şi relații la nivel județean şi național din politică, administrație, poliție sau silvicultură. Există o permanentă tensiune între patroni; se dau şi se încasează „lovituri", dar, în acelaşi timp, există şi cooperare, un soi de solidaritate în fața conştiinței „efectului de domino", care poate fi la rândul ei un instrument de protecție personală:

> Mi-a zis X [şeful Ocolului Silvic] „Y, vezi că te duci în jos!" Eram acolo... de față cu toți consilierii, şi pădurarii erau... Zic, „eu mă duc [...] nu zic că nu mă duc, dar şi când mă duc... pe toți vă trag după mine!" (Y, patron de gater, decembrie 2011)

Dacă interesul angajatorului este de a păstra numărul angajaților oficiali la un nivel cât mai scăzut, pentru a se evita plata impozitelor după salarii, interesul angajatului, dată fiind tradiția îndelungată a naturii informale a muncii, este de a-şi primi în mână salariul brut şi, ori de câte ori este posibil, de a beneficia de ajutorul social pe care i-l conferă statutul de neangajat, cum ar fi şomajul, bursa socială sau rechizitele şcolare pentru copil. Astfel, salariul brut primit în mână, scăpat de foarfeca impozitelor, împreună cu programul de douăsprezece ore şi activitatea susținută dau iluzia unui nivel de salarizare mai ridicat în raport cu munca din fabricile din oraş, iar patronii încearcă să mențină această iluzie, mai ales că, întotdeauna, există o mulțime de muncitori, în general cei mai tineri, care denunță practica impozitării ca fiind nelegitimă.

Firmele sunt constrânse, pentru a-şi justifica activitatea, să aibă un anumit număr de angajaţi, în funcţie de volumul producţiei oficial înregistrate. Dar angajarea formală, fiind mai degrabă o raritate, este folosită de patron ca recompensă pentru un angajat fidel sau pentru a atrage un muncitor, intenţie de multe ori înşelătoare, angajatul aflând doar foarte târziu că a fost angajat cu o normă de două sau patru ore pe zi. Totuşi, prima sursă de recrutare a angajaţilor formali rămâne cea din rândul rudelor, care, de cele mai multe ori, nu lucrează niciodată efectiv, sau din rândul tinerilor neangajaţi sau al persoanelor de peste 50 de ani, pentru care, timp de doi ani, firma este scutită de taxe (în contextul legislativ al anilor 2010-2012).

MUNCA LA BANZIC

În cadrul activităţii de exploatare şi prelucrare a lemnului, dintre muncitori, cel mai bine plătiţi sunt tafiştii, cei mai puţin numeroşi şi cei mai importanţi. O subcategorie de mijloc a muncitorilor sunt banzicarii[2] şi butinarii, cei care merg la pădure – drujbişti şi ţapinari. În sfârşit, mai sunt acei muncitori puţin specializaţi, care ajută la încărcat şi descărcat, ajută la banzic sau fac diverse alte munci, fără a avea o activitate regulată. Toţi banzicarii, care lucrează la diferiţi patroni, se cunosc şi recunosc între ei, existând o solidaritate a banzicarilor şi un jargon al lor. Se intersectează când vin şi pleacă de la muncă, stau împreună în pauza de masă sau se întâlnesc seara şi duminica la bere.

Odată cu încheierea perioadei de „căutări" a tranziţiei, în comunitatea locală s-a produs o dublă standardizare a activităţii de prelucrare a lemnului. Pe de o parte, s-a impus un standard al calităţii, pentru că lemnul nu mai este un „bun al tuturora", nu mai poate fi luat pur şi simplu din pădure, în mod aproape gratuit. Se organizează licitaţii în care Ocolul Silvic scoate la vânzare partizi din pădurea comunală, având ca efect, în primul rând, accesul la lemn doar al marilor deţinători de capital şi, în al doilea rând, reglarea preţului lemnului pe baza concurenţei dintre ei. Astfel, accentul în valorificarea lemnului se mută dinspre cantitate înspre calitate, ceea ce a dus şi la schimbarea gaterului cu pendulă cu banzicul cu pânză circulară, care înregistrează mai puţine pierderi şi are o tăiere mai exactă.

Un al doilea standard care s-a impus este cel al muncii. La un anumit nivel al calităţii, un muncitor produce o cantitate corespondentă de marfă. Muncitorul a devenit un „antreprenor al sinelui"; el nu mai produce mult doar pentru a câştiga mai mulţi bani, ci produce mult pentru a-şi face imagine. Un muncitor mediocru care a lipsit o zi neanunţat şi vine apoi a doua zi este întâmpinat de patron cu „de ce ai mai venit? Am găsit deja pe altcineva, eu nu pot să stau după tine, după toanele tale", în timp ce un muncitor recunoscut ca fiind foarte bun este curtat de

[2] În vorbirea curentă, la nivelul comunităţii, *gaterist* se referă la patronul unui gater, iar *banzicar* se referă la muncitorul care operează gaterul.

toți patronii; dacă lipseşte o zi, patronul îl caută, merge după el acasă, îl roagă să vină la lucru, chiar trei zile dacă lipseşte, nevrând să îl piardă de tot.

În aceste condiții, plata în acord nu mai este necesară, regăsindu-se doar în câteva excepții, când un muncitor este începător şi mai delăsător şi are nevoie de motivație sau, foarte rar, ca o condiție impusă de muncitor. De obicei, patronul este reticent în a mai plăti în acord, pentru că acum setea muncitorului de a produce cât mai mult s-ar putea traduce într-o diminuare a calității şi, implicit, o pierdere de imagine în fața clienților. Plata fiind cu ziua, programul este destul de strict şi, în general, acelaşi peste tot, dar strictețea programului nu este resimțită în toate cazurile foarte acut de muncitor. Patronii nu sunt toți la fel de bogați şi la fel de calculați în afaceri şi se află în competiție pentru atragerea celor mai buni banzicari. Banii şi personalitatea lor se reflectă în relația cu angajații şi le structurează acestora atitudinea față de cum ar trebui să fie această relație.

Cum spuneam, banzicarii sunt interconectați şi comunică între ei. Pe de o parte, se solidarizează în condiția lor comună împotriva patronilor, criticându-le tuturor lipsurile şi defectele, pe de alta, însă, nu le contestă poziția: „dacă toți am fi patroni, cine ar mai lucra?" (C., muncitor, 2012). Muncitorii concurează între ei, dar nu atât pe linia calităților de banzicari, criterii mai puțin publice, cât referitor la patronul de care aparțin şi cu care se identifică. Imaginea pe care ți-ai construit-o prin muncă îți permite atât să îți alegi tu patronul, cel care îți convine cel mai mult, cât şi să impui diferite condiții în relația cu patronul. Un patron care are mulți bani şi poate să plătească întotdeauna la timp, oricând şi chiar în avans, este, în acelaşi timp, şi un patron autoritar, al cărui control este resimțit apăsător în activitatea muncitorului. În schimb, un patron care depinde tot timpul de client, care poate să-şi plătească angajații doar atunci când primeşte banii pe marfă, întâmplându-se astfel de multe ori să întârzie, compensează printr-o autoritate mai scăzută, cedând angajatului o parte a controlului asupra muncii.

De regulă, programul de muncă este de la 7 dimineața la 7 seara, cu o pauză de masă, de obicei între 12 şi 13 sau, uneori, între 13 şi 14. Angajații unui patron autoritar respectă cu strictețe programul: încep lucrul cel târziu la 7 şi 10 minute şi niciodată nu trec la curățenia zilnică la locul de muncă înainte de ora 19. Dacă patronul este mai puțin autoritar, şi programul este mai flexibil. Angajatul poate să ajungă în firmă şi la 7:30, poate să bea o cafea sau o țuică înainte să înceapă lucrul şi face curățenie la 19 fără un sfert, pentru ca la 19 fix să poată pleca acasă. În schimb, dacă vine o maşină la încărcat, programul poate să se prelungească până la 9-10 seara sau, în anumite cazuri, şi până la 1 noaptea. Dar dacă aceste cazuri nu sunt frecvente, angajatul nu protestează, pentru că este conştient de relativa flexibilitate a programului său, aspect pe care se pune mare preț.

Pentru un angajat cu orar fix, să rămână peste program ar fi o crimă. Neavând niciun control asupra timpului său, el nu face altceva decât să numere minute, de dimineață până la amiază, de la 12 la 13 să-şi numere minutele libere rămase, iar de

la 13 la 19 numără din nou, acestea fiind şi cele mai lungi minute. Munca sa se calculează în minute. În schimb, pentru angajatul, să-l numim relaxat, timpul îşi pierde din valoare şi devine mai puțin apăsător. Uneori, el îşi evaluează munca în ore, minutele şi jumătățile de oră nefiind importante. Dacă pleacă astăzi mai repede, poate recupera mâine, pentru el fiind oricum mai puțin important timpul petrecut la lucru şi mai importantă producția sa, pentru că, dacă patronul i-ar reproşa ceva, ar fi mai puțin ora la care a plecat acasă, cât faptul că nu a făcut nimic toată ziua. El nu va zice „mai am 40 de minute şi plec acasă", ci va zice „mai tai două lemne şi plec acasă".

Presiunea producției este resimțită şi de primul angajat, deoarece lui i se pot reproşa atât timpul, cât şi volumul de muncă prestată, în aceeaşi măsură sau poate chiar mai acut, având un patron mai conformist şi autoritar. Angajatul unui patron autoritar tinde să valorizeze mai mult programul fix (considerat cinstit, pentru că nu poate să îl păcălească pe patron, dar nici el nu poate pretinde mai mult de la angajat), salariul venit la timp (o dată la două săptămâni sau o dată pe săptămână, permițându-i să-şi planifice din timp cheltuiala) şi activitatea regulată (fără zile în care ar vrea să lucreze, dar nu sunt lemne la banzic, sau zile în care e nevoit „să tragă tare" ca să termine un tir de marfă, deoarece altfel nu ar avea de unde să-şi primească banii).

Presiunea timpului şi neputința în fața liniarității acestuia au un impact negativ pentru dezvoltarea psihică armonioasă a individului, iar acesta dezvoltă mecanisme de apărare, ajungând să prețuiască disciplina şi conştiinciozitatea. Nu rareori se întâmplă ca un angajat astfel disciplinat să-i zică unuia „relaxat", care merge la muncă pe la 7.30-8.00, pe un ton glumeț, dar mustrător, „cam târziu!", fără însă ca cel din urmă să resimtă mustrarea, ci doar tonul jovial, răspunzând pe acelaşi ton „lasă că o să plec deseară mai devreme". Dar nici acesta nu este mai puțin nefericit. Activitatea sa neregulată, pe care o traduce în mai multe zile libere, orarul flexibil şi liniştea de a nu simți în ceafă ochii ascunşi ai patronului sunt pentru el condiții normale, nu facilități de care unii nu se bucură. Însă dacă el nu îşi numără minutele rămase până la 7 seara, numără, în schimb, zilele rămase până sâmbătă (zi de plată) şi zilele neplătite.

Plata salariului este un factor de stres continuu. Din cauza banilor, devotamentul lui față de firmă este mult mai scăzut şi angajatul relaxat este întotdeauna dispus să te servească contra cost cu o canistră cu motorină sau câteva scânduri. Dar există şi conştiința faptului că, până la urmă, nu rămâne nicio secundă neplătită, pentru că, în caz extrem, poate să vândă marfă sau lemn rotund din curtea patronului când acesta nu este acasă (au fost astfel de cazuri), cumpărători găsindu-se la orice pas. Aceste două alternative fac mai uşor de suportat presiunea materială decât cea a timpului şi a autorității.

MUNCA ÎN ATELIER

Dacă ei fură, şi eu fur... şi uite aşa ne furăm căciula unu' la altu'.
(Unchiu, tâmplar, aprilie 2012)

De câțiva ani, Unchiu lucrează singur. Atelierul de tâmplărie este tot în *şopru* şi în *şură*, chiar lângă casă. De obicei începe munca pe la 9-10 dimineața şi lucrează până în jur de ora 6 seara, dar durata şi intensitatea muncii variază în funcție de urgența lucrărilor şi dispozițiile sale. De asemenea, sunt zile în care nu lucrează deloc. Cu timpul, prețul produselor sale s-a standardizat, la un nivel destul de scăzut comparativ cu cel al altor produse asemănătoare. E o chestiune şi de marketing într-o anumită măsură, dar, mai ales, e din cauza concurenței cu producătorii de mobilier din PAL sau alte materiale inferioare calitativ, dar mai ieftine şi produse în masă. Banii, însă, nu sunt singura modalitate de plată. La el vin oameni pentru diferite servicii minore: să le ascută diverse lame şi cuțite, să le pună cozi la sapă, la coasă, să repare obiecte din lemn etc. Aceste mărunțişuri îl pot costa timp, lemn sau uzura sculelor, iar prețul nu este întotdeauna evaluat corect de către client. Unchiu, însă, este întotdeauna dispus să ceară plata în natură. De exemplu, în loc de 10 lei[3], unui om care tocmai a tăiat un viței, îi cere puțină carne, să zicem un kilogram. Însă în mod sigur omul nu va cântări carnea şi, bucuros că a scăpat atât de „ieftin", va pune, poate, două kilograme, care în bani ar costa de două sau trei ori mai mult decât valoarea serviciului. Într-o asemenea situație fiecare are de câştigat: clientul pentru că nu trebuie să plătească în bani, pe care şi el îi câştigă greu, şi pentru că, oricum, are destulă carne, iar Unchiu, de asemenea, pentru că el oricum ar fi cumpărat alimentele şi le-ar fi plătit cu o sumă mai mare decât valoarea serviciului pe care l-a prestat.

Bineînțeles, lucrările mai importante le vinde pe bani. Calculând, venitul lui Unchiu nu diferă mult de cel al unui muncitor de la gater, însă faptul că îşi organizează munca după bunul său plac este un mare câştig, mai ales că, aşa cum mi-a spus, „eu întotdeauna am fost mai libertin, niciodată nu mi-a plăcut să depind de nimeni". Este destul de mulțumit de munca şi de câştigul său, mai ales că profită de unele „avantaje". Întrebându-l dacă s-ar descurca în momentul în care şi-ar înființa o firmă şi ar intra în legalitate, plătind taxe, emițând facturi etc., mi-a spus că nu se gândeşte deloc la aşa ceva, pentru că nu ar fi decât o bătaie de cap în plus, nu ar mai avea timp de munca sa propriu-zisă sau ar trebui să îşi angajeze un contabil ori alți lucrători în procesul de producție. Pe scurt, şi-ar complica viața inutil. Dacă ar avea o firmă de tâmplărie, pe lângă toate autorizațiile de funcționare, ar trebui să facă un contract cu Electrica pentru curent trifazic, deşi el nu are decât un motor de 220 V şi câteva scule electrice mici. Toate acestea pot fi deținute de un consumator individual, dar firmelor li se impune acest contract special.

[3] În acest moment, este vorba de noua monedă (RON).

Consumatorii de curent pot opta pentru planuri tarifare diferite către Electrica, în funcție de modul de consum. După moartea mamei lui în 2006, Unchiu nu a mai schimbat contractul ca să îl treacă pe numele său şi a rămas la tariful social, beneficiind, în plus, şi de statutul de urmaş de veteran de război al mamei lui. Bineînțeles, angajatul Electrica care încasează plățile şi citeşte contoarele în această zonă cunoaşte situația, ba chiar a şi ,,sabotat" contorul, astfel încât acesta nu mai înregistrează după o anumită limită curentul consumat. Astfel, Unchiu, în loc de aproximativ 100-130 de lei pe lună cât plătea înainte la curent, acum plăteşte mai puțin de 10 lei pe lună şi, la fiecare trei luni, când vine casierul, îi face acestuia câte o cafea şi îi dă lui 10 lei, cu unele excepții, când se află în situația de a nu avea bani deloc. Uneori compensează, dându-i data viitoare 20 de lei, alteori chiar casierul refuză să ia bani.

Cel mai interesant este faptul că Unchiu, conştient de situația sa ilegală, nu are nicio intenție de a o schimba în vreun fel şi nici nu se teme că ar putea fi tras la răspundere. În primul rând, mi-a spus: ,,eu fur, ştiu că fur, dar fur pentru că mă obligă alții. Păi, eu când îi văd pe ăştia de la putere că fură miliarde... păi, dacă ei n-ar fura, atunci nici eu n-aş mai fura."

> La băieții deştepți de ce le vinde curentul pe nimic şi mie mi-l dă cu alt preț? Păi, cât costă curentul? Ăia care produc curentul, Electrica, sau care sunt, au nişte hidrocentrale sau centrale nucleare ... ei ar trebui să pună salariile angajaților, să pună tot ce are nevoie hidrocentrala aia să funcționeze, uzura ei şi apoi să-şi mai adauge partea lor, şi după aia, de banii ăia să vândă tot curentul pe care l-au produs, la toată lumea, cu acelaşi preț. Păi, dacă ar face aşa, cât crezi că ar costa, de fapt, curentul? Crezi că aşa eu aş plăti mai mult de o sută de mii [ROL] pe lună cât îi dau la ăsta când vine să îmi citească contorul? Ce fac ei îi hoție curată ... eu mai bine îi dau nişte bani la ăsta, că doar ştiu eu că şi el îi amărât, ca toată lumea ... . Am ajuns să ne conducă o mână de hoți care ne jecmănesc pe față [...] Dacă ei fură, şi eu fur ... şi uite aşa ne furăm căciula unu' la altu'.

În al doilea rând, nu se teme deloc că ar putea fi tras la răspundere:

> Dacă vine să mă întrebe de ce îs în ilegalitate, eu îl întreb: „dar tu nu eşti în ilegalitate?" Şi poate să vină oricine, că eu îi demonstrez că nu e el mai legal decât mine ... îl târăsc prin toate tribunalele, că eu, şi aşa, n-am nimic de pierdut, ce îmi poate lua mie? Că eu n-am nimic!

Cazul lui Unchiu este un indicator foarte bun pentru atitudinile şi practicile ce antrenează întregul proces economic în Pădureni. Deşi Unchiu nu este un tip de actor reprezentativ pentru acest proces, el poate fi perceput în situarea față de autoritate şi practicile economice ca o reflecție personificată sau miniaturizată al comunității angrenate în acest proces. Nonşalanța cu care se justifică, critica la adresa sistemului politico-economic şi ,,libertinajul" în fața cadrului legislativ nu sunt deloc hazardate, ci exprimă rezultatul unui lung proces de formare şi transformare la care a fost supusă comunitatea.

CONCLUZII

Situația tăierilor ilegale de păduri este o temă actuală şi de mare interes în România, dar nu perspectiva ecologică sau efectele economice pe termen lung sunt problemele abordate în acest articol, ci transformările sociale şi economice pe care le-a cunoscut comunitatea din Pădureni între anii 1997 şi 2012. Bineînțeles, de la acest caz nu putem face generalizări la un nivel supralocal, dar putem extrage înțelesuri asupra contextului mai larg care a făcut posibile aceste transformări. Domeniul de activitate este cu atât mai relevant cu cât, prin natura lui, procesele care au avut loc în această comunitate au evoluat separat de economia formală. Astfel, vom lua în considerare acest context ca un spațiu care a scăpat normărilor „excesive" ale statului, dezvoltându-se „natural", în condițiile economiei de piață.

Cum se poate justifica acumularea inițială de capital care a produs inegalitățile profunde din ultimii ani, în cazul în care nu ne mulțumim cu răspunsurile simpliste ca furtul sau raportul dintre cerere şi ofertă pe piața globală? Furtul nu explică de ce doar foarte puțini dintre actorii implicați în acest proces au reuşit să se îmbogățească, iar cererea mare de lemn nu explică plauzibil diferența exagerată a prețului acestuia în diferitele etape prin care trece. Am văzut cum prețul lemnului pe picior, la care adăugăm munca animalului, se dublează, iar acest preț dublat, după ce îi adăugăm munca gaterului, se triplează.

În anii 1990, România trece de la un izolaționism economic la integrarea în economia globală, economie ce, conform lui Trouillot (2001), dezvoltă moduri de spațializare contradictorii, dar întrepătrunse. Piața forței de muncă devine din ce în ce mai diferențiată, atât în interiorul, cât şi deasupra granițelor naționale. În acelaşi timp, integrarea piețelor de consum este în creştere şi inechitabilă. Rezultatul este ceea ce Trouillot numeşte o polarizare globală la nivelul firmelor, al țărilor şi al populațiilor din interiorul țărilor. Folosind termenii lui Marx (1867/1966), valoarea mărfii produse la gater încorporează, aşadar, atât cantitatea de muncă necesară, cât şi diferența dintre valoarea mai scăzută a muncii sociale la nivel local şi valoarea muncii sociale la nivel global.

Astfel, în timp ce prețurile se racordează la economia globală, valoarea muncii este negociată local şi la un nivel scăzut, ceea ce pentru patron se traduce în productivitate ridicată şi profit. Un argument în plus pentru faptul că acumularea de capital s-a produs pe seama exploatării inechitabile a muncii, şi nu pe seama spiritului antreprenorial sau vizionar al patronilor, este cazul atelierului de tâmplărie. Deşi proiectul lui Unchiu şi V. a fost unul inovativ, care a plecat cu toate şansele de a fi unul de succes, refuzând să opereze o separare între concepție şi execuție şi să angajeze forță de muncă nouă în ultimul proces, inițiatorii lui nu au

acumulat niciodată profit. Intenția lor a fost doar de a se sustrage dependenței de capital şi de a munci pe cont propriu, demonstrând că „munca, fără capital, devine creativitate practică, practică creativă, umanitate" (Holloway, 1995, p. 140). Faptul că au reuşit cu uşurință să păstreze un nivel de venit egal cu cel al muncii la gater în condițiile productivității foarte scăzute (fiind începători, irosind multe materiale şi timp) arată că munca în Pădureni era subevaluată la momentul respectiv. Odată cu dobândirea experienței, ne-am aştepta ca venitul de pe urma muncii lor să crească, dar acest lucru nu s-a întâmplat din cauza concurenței cu fabricile care produc mobilă în masă. Acestea reuşesc să mențină un preț foarte scăzut, beneficiind, de asemenea, de o forță de muncă disciplinată şi slab remunerată şi folosind materiale inferioare calitativ, dar foarte ieftine.

La fel ca aceste fabrici de mobilă, firmele din Pădureni, odată ce piața de consum devine tot mai integrată şi necesitatea investițiilor în tehnologie şi materiale este tot mai costisitoare, trebuie să scadă din altă parte costurile de producție, iar cele mai la îndemână sunt întotdeauna costurile cu forța de muncă. Dacă munca este deja subevaluată şi scăderea salariilor nu este chiar o soluție viabilă, accentul se pune, în schimb, pe disciplinarea muncii şi impunerea unor standarde de calitate mai ridicate, ceea ce înseamnă o productivitate mai mare, la aceleaşi costuri. Angajații internalizează discursul justificator al patronilor şi se transformă în antreprenori ai sinelui (Foucault, 2004/2008), prin munca pe care o prestează muncitorul devenind propriul său capital, propriul său producător (p. 226). Aceştia muncesc mai mult pentru a putea munci în continuare şi sunt loiali unui singur patron în schimbul salariului venit la timp sau al unei mai mari autonomii la locul de muncă, niciodată ambele în acelaşi timp. Muncitorii primesc un grad mai mare de autonomie atunci când patronul socializează riscul, dar acest proces este atât de subtil încât muncitorul creditează structura socială în care se află tocmai prin faptul că poziția sa, deşi comportă dezavantaje, nu îl expune riscului. Situația financiară a patronului se reflectă în modul în care este organizată munca angajaților săi, în stabilitatea veniturilor acestora, în atitudinile lor şi chiar în poziționarea față de ceilalți muncitori, atunci când socializează între ei.

Pentru a sublinia lipsa intervenției statului în activitatea economică internă a comunității, am delimitat-o pe aceasta de economia formală, numind-o informală, dar am tratat-o în propriul său univers, ca pe un sistem integrat, conținând propriile sale reglementări interne, mai mult sau mai puțin stricte. Am obținut, astfel, două modele economice, sub anumite aspecte distincte, sub altele suprapuse, care suportă comparație. Aşa cum am arătat în introducere, economia informală poate fi văzută ca „o practică de rezistență la reglementarea supra-excesivă şi corupția statului" (Williams & Round, 2007, p. 438), dar consider că această explicație nu este suficientă fără a da seama de critica din care se naşte această practică, pentru a înțelege mai bine căror aspecte i se opune şi care sunt aspectele care permit practica de rezistență.

În cazul banzicurilor, organizarea muncii imită practica întâlnită în economia formală şi, parţial, este integrată în aceasta, caracterul informal fiind dat de plata „la negru" şi timpul de lucru mai lung. Atelierul de tâmplărie, în schimb, este mult mai excentric economiei formale şi Unchiu experimentează contradicţii din care mobilizează o critică virulentă la adresa sistemului politico-economic. Opțiunea sa pentru muncă autonomă şi sub propriul său control nu îşi găseşte locul în economia formală, singurele alternative fiind fie să muncească fără a avea control asupra muncii sale, ceea ce a refuzat în primul rând, fie să păstreze autonomia şi controlul, dar să delege munca propriu-zisă unor angajați. Ştie că se află într-o situație ilegală, pe care însă o consideră legitimă, indignarea sa îndreptându-se nu atât împotriva corupției statului, cât împotriva politicilor care avantajează marele capital.

Concluziile care se pot extrage de aici sunt că în cadrul economiei formale munca este posibilă doar în relație de dependență față de capital, că prin economia informală în primul rând se evită taxarea muncii, în condițiile în care, în cadrul dependenței sale de capital, valoarea sa a fost diminuată la minimumul suportabil şi că taxarea muncii presupune în sine o muncă administrativă care cade tot în sarcina angajatorului sau a celui care munceşte.

BIBLIOGRAFIE

Ban, C. (2014). Dependență şi dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc. Cluj-Napoca: Tact.

Böröcz, J. (2000). Informality Rules. East European Politics and Societies, 14(2), 348-380.

Burawoy, M. (1985). The Politics of Production: Factory Regimes under Capitalism and Socialism. Londra: Verso.

Chiriță, C., & Doniță, N. (1981). Pădurile României: studiu monografic. Bucureşti: Editura Academiei.

Foucault, M. (2008). The birth of biopolitics: lectures at the College de France, 1978-79 (G. Burchell, Trad.). New-York: Palgrave Macmillan. (Lucrarea originală publicată în 2004)

Granovetter, M. (2005). The Impact of Social Structure on Economic Outcomes. Journal of Economic Perspectives, 19(1), 33-50.

Herța, A. S. (2014). Între constituire şi restituire: Regimul proprietății forestiere în România postsocialistă. Revista Transilvană de Ştiințe Administrative, 34(1), 66-80.

Holloway, J. (1995). Capital Moves. Capital & Class, 19(3), 137-144.

Marx, K. (1966). Capitalul: Critica economiei politice, Vol. I, Cartea I: Procesul de producție a capitalului. În Marx – Engels, Opere (vol. 23). Bucureşti: Editura Politică. (Lucrarea originală publicată în 1867)

Neef, R. (2002) Aspects of the informal economy in a transforming country: the case of Romania. International Journal of Urban and Regional Research, 26(2), 299–322.

Petrovici, N. (2015). Framing Criticism and Knowledge Production in Semi-Peripheries – Post-Socialism Unpacked. Intersections. East European Journal of Society and Politics, 1(2), 80-102.

Petrovici, N., & Simionca, A. (2011) Productive Informality and Economic Ties in Emerging Economies: The Case of Cluj Business Networks. Studies in Russia and Eastern Europe, 8, 134-144.

Simeone, J. (2012). Timber export taxes and trade between Russia and China: Development of the forestry sector in the Russian Far East. The Forestry Chronicle, 88(5), 585-592.

Simionca, A. (2012). Neoliberal Managerialism, Anti-Communist Dogma and the Critical Employee in Contemporary Romania. Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Sociologia, 57(1), 125-149.

Trouillot, M. R. (2001). The Anthropology of the State in the Age of Globalization. Current Anthropology, 42(1), 125-138.

Wallace, C., Haerpfer, C., & Latcheva, R. (2004). The Informal Economy in East-Central Europe 1991-1998. Viena: Institute for Advanced Studies.

Williams, C., & Round, J. (2007). Re-thinking the Nature of the Informal Economy: Some Lessons from Ukraine. International Journal of Urban and Regional Research, 31(2), 425-41.

.